

Migracja WWA z nieuszczelnionego składowiska odpadów do wód podziemnych

*Czesława Rosik-Dulewska
Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska PAN
Urszula Karwaczyńska, Tomasz Ciesielczuk
Uniwersytet Opolski*

1. Wstęp

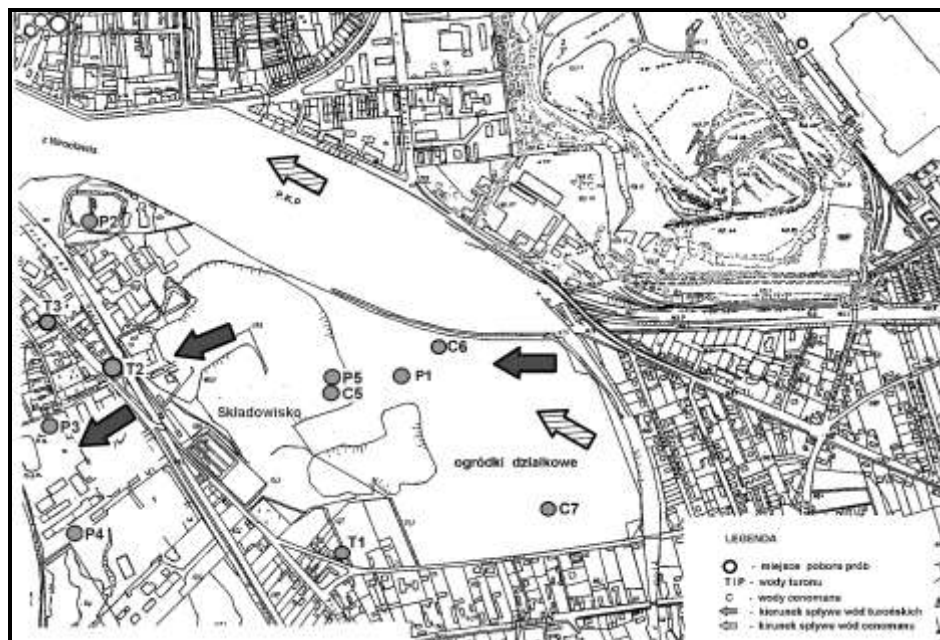
Odpady komunalne deponowane na składowiskach stanowią potencjalne zagrożenie dla środowiska wód podziemnych. [6]. Jednak w przypadku stosowania współczesnych uszczelnień to zagrożenie jest minimalizowane. Powstające odcieki które są zwykle znacznie obciążone zarówno związkami nieorganicznymi jak i organicznymi [11], są usuwane poza obręb składowiska i poddawane oczyszczaniu. Jednak gdy miejsca składowania nie uszczelniono, odcieki składowiskowe gromadzące się w spągu składowiska mogą przenikać w głąb gruntu, stanowiąc poważne obciążenie wód podziemnych. Szczególnie istotne jest to w przypadku skał spękanych i skawernowanych. Wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne (WWA) są zanieczyszczeniem szeroko rozpowszechnionym i występują w mieszaninie we wszystkich komponentach środowiska [1, 3, 10]. WWA wraz z innymi związkami organicznymi występującymi w odciekach składowiskowych mają swoje źródło w materiałach zdeponowanych na składowisku jak również powstają w czasie rozkładu materii organicznej zawartej w odpadach [2, 7÷9]. Węglowodory te jakkolwiek słabo rozpuszczalne w wodzie, mogą jednak przemieszczać się w tym środowisku z uwagi na to iż inne związki organiczne współwystępujące w odciekach pełnią niejako rolę rozpuszczalników [10]. Związki te zawarte w wodach podziemnych które mogą być wykorzystywane jako wody pitne, ze względu na swoje mutagenne oddziaływanie stanowią zagrożenie dla zdrowia ludzi.

Celem prowadzonych badań było określenie migracji wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych zawartych w wodach odciekowych składowiska odpadów do poziomów wód podziemnych występujących w obszarze jego oddziaływania.

2. Metodyka

2.1. Teren badań

Jako obiekt badań wybrano składowisko odpadów komunalnych „Grundman” w Opolu (rysunek 1).

Rys. 1. Obszar badań z zaznaczonymi miejscami poboru oraz kierunkami spływu wód podziemnych

Fig. 1. Research area with marked sampling points and underground water flow directions

Składowisko jest zlokalizowane w nieczynnym kamieniołomie powstałym po eksploatacji margli wapienistych pozyskiwanych do wypału klinkieru. Kamieniołom był eksploatowany jako składowisko w latach 1945÷98. Na badanym obszarze występują dwa poziomy wód podziemnych – turoński i cenomański.

Poziom turoński ma charakter szczelinowy. Skałą wodonośną są margle i wapień margliste turonu, na głębokości kilku do 35m ppt. Ze względu na zmienność skał w profilu turonu szczeliny mają często niewielki zasięg i są

wypełnione materiałem ilastym, co ogranicza cyrkulację wody. Taki charakter warstwy uniemożliwia szybki przepływ wód, wraz z zanieczyszczeniami wnoszonymi wraz z odciekami z masy zdeponowanych odpadów. Zwierciadło wód tego poziomu zalega na głębokości 1,5÷2,5m ppt. i jest swobodne. Ilość płynącej wody zależy tu od spękania skały i wielkości opadów atmosferycznych.

Współczynnik filtracji dla margli wapnistych wynosi $4,2 \times 10^{-5}$ m/s. Migracja wód w spągowych częściach turonu jest utrudniona dlatego, że zbudowane są one z margli ilastych, w których spękania i szczeliny mają ograniczony zasięg i niewielkie rozwarcie i są zazwyczaj wypełnione materiałem ilastym. Ich współczynnik filtracji wynosi $1,7 \times 10^{-7} - 4,2 \times 10^{-9}$ m/s. Zasilanie poziomu turońskiego następuje głównie przez wody opadowe na całej powierzchni wychodni poprzez warstwę zwietrzliny oraz infiltrację z utworów czwartorzędowych. Wody tego poziomu przemieszczają się w kierunku południowo-zachodnim.

Kilkumetrową warstwę margli ilastych traktowano jako barierę uniemożliwiającą pionowe kontakty wód turonu z niżej położonym poziomem wód cenomanu.

Zwierciadło wód poziomu cenomańskiego zalega na głębokości 15÷17 metrów ppt. i jest napięte. Warstwą napinającą w stropie są margle turonu, natomiast w spągu ility kajpru. Warstwę wodonośną stanowią różnoziarniste piaskowce cenomanu o współczynniku filtracji od $8,4 \times 10^{-4} - 2,6 \times 10^{-5}$ m/s. Zalegają one na głębokości 35÷65m ppt. Zasilanie wód tego poziomu odbywa się głównie poprzez wychodnie na skrzydłach Niecki Opolskiej. Wody tego poziomu przemieszczają się w kierunku północno-wschodnim.

Nieczynny kamieniołom był użytkowany jako miejskie składowisko odpadów od roku 1945, w którym odpady zalegają od spągu na głębokości 25 m ppt. Ostatni raz składowisko było wykorzystywane do deponowania odpadów popowodziowych w roku 1997. Powierzchnia składowiska – obecnie zrehabilitowana poprzez wyrównanie, oraz nawiezenie warstwy gleby urodzajnej i wysiew mieszanki traw, wynosi 15 ha.

2.2. Metody

Na około 24 godziny przed poborem każdy piezometr był odpompowywany przez 45 minut. Próby pobierano do szklanych butelek zamykanych szlifowanym korkiem. Na miejscu poboru dokonywano utrwalenia prób metanolem, a następnie przewożono je bez dostępu światła do laboratorium. Próby ekstrahowano poprzez wstrząsanie z heksanem (Chempur-HPLC) przez 2 godziny. Ekstrakty po zateżeniu były oczyszczane przy użyciu tlenku glinu (Aldrich) na kolumnach szklanych. Zateżone eluaty analizowano metodą GC-FID (Varian 3800) na 30 metrowej kolumnie ZB-5. W każdej próbie oznaczano 16 pojedynczych związków rekomendowanych do monitoringu przez Amerykań-

ską Agencję Ochrony Środowiska (US-EPA): naftalen (NAPH), acenaftylen (ACY), acenaften (ACE), fluoren (FLU), fenantren (PHE), antracen (ANT), fluoranten (FLA), piren (PYR), benzo(a)antracen (BaANT), chryzen (CHR), benzo(b,k)fluoranten (Bb,kFLA), benzo(a)piren (BaPYR), dibenzo(a,h)antracen (DahANT), indeno(1,2,3-cd)piren (IPYR), benzo(g,h,i)perylen (BghiPER). Temperatura dozownika chromatografu wynosiła 250°C, a detektora 300°C. Program temperaturowy pieca rozpoczął się przy 100°C, utrzymywanych przez 2min, a następnie przy naroście 5°C/min osiągnęto 300°C, którą to temperaturę utrzymywano przez 10 min. Przepływ gazu nośnego (He) ustawiono na 1 ml/min. Limit detekcji wynosił 0,1÷0,5 ng dla pojedynczego związku. Do wyznaczenia krzywej kalibracyjnej użyto certyfikowanych wzorców WWA (2000 µg/ml każdego związku; LGC Promochem Corporation, Teddington, UK). Ponadto obliczono stosunki stężeń WWA: ANT/(ANT+PHE), BaA/(BaA+CHR), FLA/(FLA+PYR) dla wyróżnienia związków pochodzenia petrogenicznego, ze spalania paliw płynnych oraz spalania paliw stałych [4].

3. Wyniki i dyskusja

Sumy zawartości 16 oznaczanych WWA w wodach podziemnych poziomu turońskiego (tabela 1) pobieranych na napływie (P-1) w okresie prowadzonych badań uległy znacznemu zmniejszeniu (z 3,32 µg/dm³ w roku 1997 do 0,33 µg/dm³ w roku 2006). W początkowym okresie badań (w 1997 r. po powodzi tysiąclecia) najwięcej oznaczono antracenu (1,60 µg/dm³), a następnie (w sekwencji malejącej) benzo(a)antracenu (0,82 µg/dm³), fluorantenu (0,42 µg/dm³) i fenantrenu (0,31 µg/dm³). Po dziewięciu latach zawartość powyższych związków znacznie się obniżyła (od 160 razy dla antracenu do 31 razy dla fenantrenu).

Tabela 1. Sumy 16 WWA w wodach podziemnych w latach 1997 i 2006 [µg/dm³]

Table 1. Sums of 16 PAHs in underground waters in the years 1997 and 2006 [µg/dm³]

Próba	1997	2006
P-1	3,32	0,33
P-2	9,03	0,89
P-3	4,86	0,69
P-4	5,29	0,77
P-5	8,64	0,58
C-5	-	1,08
C-6	-	0,73
C-7	8,54	0,88

‘-’ nie badano

Sumy zawartości 16 WWA oznaczanych w początkowym okresie badań w wodach pierwszego poziomu wodonośnego na kierunku spływu, były wyższe od 1,5 raza (dla P-3 – 260 m od obiektu – $4,86 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) do około 3 razy (dla P-2 – 220 m od obiektu – $9,03 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) w porównaniu do wód napływających, natomiast oznaczone w wodach tego poziomu ujmowanych spod czaszy składowiska były o 2,6 razy wyższe (P-5 – $8,64 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) w porównaniu do napływających (P-1). Tak wysokie wartości notowane były w surowych odciekach składowiskowych [5] oraz ściekach [7].

W roku 2006 wszystkie sumy WWA były niższe niż w początkowym okresie badań od 15 razy (P-5 – $0,58 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), poprzez 10 razy (P-1 – $0,33 \mu\text{g}/\text{dm}^3$, P-2 – $0,89 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), do 7 razy (P-4 – $0,77 \mu\text{g}/\text{dm}^3$). Zachowana została zasada iż wody napływające na składowisko (P-1) są znacznie czystsze niż na spływie z obiektu (tabela 1).

Wody pobierane z piezometru (P-2) usytuowanego na kierunku spływu (najbliżej składowiska) w początkowym okresie badań (tabela 2), zawierały najwięcej: chryzenu ($8,04 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), benzeno(b,k)fluorantenu B(b,k)F ($0,67 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) i acenaftenu ($0,21 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), po czym w roku 2006 zawartości powyższe znacznie obniżyły się (kolejno do: $<0,005 \mu\text{g}/\text{dm}^3$, $0,24 \mu\text{g}/\text{dm}^3$, $0,07 \mu\text{g}/\text{dm}^3$).

W wodach na spływie ze składowiska w różnej od niego odległości (260 m – P-3 i 270m – P-4) najwięcej w roku 1997 oznaczono: benzo(a)antracenu ($3,69 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-3), chryzenu ($3,92 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-4; $0,97 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-3), benzo(b,k)fluorantenu ($1,17 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-4), po czym w roku 2006 (tabela 3) zawartości powyższe znacznie się obniżyły, natomiast wzrosła (z pgo w P-3 i P-4) zawartość benzo(b,k)fluorantenu ($0,30 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-4), naftalenu (kolejno do $0,37 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ i $0,14 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), fluorenu ($0,11 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-3), fenantrenu ($0,11 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ – P-4). Podobne wartości fluorenu i fenantrenu zanotowano w odciekach ze składowisk odpadów na terenie Finlandii [7]. W wodach piezometrycznych usytuowanych na kierunku spływu – P2 – P4, poziomu turońskiego w drugiej fazie badań największy udział miał naftalen ($18\div 82\%$) oraz benzo(k)fluoranten ($6,5\div 48\%$).

W wodach ujmowanych spod czaszy składowiska (P-5) najwięcej w roku 1997 oznaczono chryzenu ($7,23 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), benzo(b,k)fluorantenu ($1,01 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) i antracenu ($0,14 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), po czym w roku 2006 powyższe zawartości znacznie się obniżyły, natomiast wzrosła zawartość naftalenu (z pgo do $0,21 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), fluorenu ($0,08\div 0,15 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) i fenantrenu ($0,07\div 0,13 \mu\text{g}/\text{dm}^3$).

Tabela 2. Zawartość WWA w $\mu\text{g}/\text{dm}^3$ w wodach podziemnych w roku 1997**Table 2.** PAHs content in underground waters in 1997 [$\mu\text{g}/\text{dm}^3$]

Próba	NAPH	ACY	ACE	FLU	PHE	ANT	FLA	PYR	CHR	BaANT	B(b,k)F LA	BaPYR	Da- hANT +IPYR	B(ghi)P ER
P-1	pgo	pgo	pgo	0,001	0,311	1,604	0,425	0,032	0,077	0,825	pgo	0,049	pgo	pgo
P-2	pgo	pgo	0,207	pgo	pgo	0,058	0,054	pgo	8,040	pgo	0,666	pgo	pgo	pgo
P-3	pgo	pgo	pgo	0,016	0,085	0,098	pgo	pgo	0,969	3,692	pgo	pgo	pgo	pgo
P-4	pgo	pgo	pgo	0,048	0,139	pgo	pgo	pgo	3,924	pgo	1,172	0,003	pgo	pgo
P-5	pgo	pgo	pgo	0,083	0,073	0,140	0,041	pgo	7,229	pgo	1,009	0,065	pgo	pgo
C-5	pgo	pgo	pgo	0,076	0,034	0,266	0,178	pgo	pgo	7,061	0,914	0,013	pgo	pgo

Tabela 3. Zawartość WWA $\mu\text{g}/\text{dm}^3$ w wodach podziemnych w roku 2006**Table 3.** PAHs content in underground waters in 2006 [$\mu\text{g}/\text{dm}^3$]

Próba	NAPH	ACY	ACE	FLU	PHE	ANT	FLA	PYR	CHR	BaANT	B(b,k)F LA	BaPYR	Da- hANT +IPYR	B(ghi)P ER
P-1	0,05	0,02	pgo	0,05	0,07	0,01	0,03	pgo	pgo	pgo	0,10	pgo	pgo	pgo
P-2	0,26	0,02	0,07	0,12	0,13	pgo	pgo	pgo	pgo	pgo	0,24	0,04	pgo	pgo
P-3	0,37	0,02	0,04	0,11	0,08	pgo	0,03	0,01	0,03	pgo	pgo	pgo	pgo	pgo
P-4	0,14	0,02	pgo	0,09	0,11	pgo	0,01	pgo	pgo	pgo	0,30	0,04	0,04	pgo
P-5	0,21	pgo	pgo	0,15	0,13	pgo	0,09	pgo	pgo	pgo	pgo	pgo	pgo	pgo
C-5	0,21	0,03	pgo	0,29	0,23	pgo	0,02	pgo	pgo	pgo	0,30	pgo	pgo	pgo
C-6	0,12	pgo	0,01	0,07	0,06	pgo	0,02	pgo	0,02	pgo	0,29	0,03	0,11	pgo
C-7	0,10	0,02	0,02	0,09	0,08	pgo	0,02	0,02	pgo	pgo	0,11	pgo	0,42	pgo

pgo – poniżej granicy oznaczalności

W wodach drugiego poziomu wodonośnego (tabela 2) ujmowanych spod czaszy składowiska (C-5) w początkowym okresie badań najczęściej oznaczono benzo(a)antracenu ($7,06 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), benzo(bk)fluorantenu ($0,91 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) i antracenu ($0,27 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), po czym w roku 2006 powyższe zawartości znacznie się obniżyły, natomiast wzrosła zawartość fluorenu (od $0,076$ do $0,29 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) i fenantrenu (od $0,034$ do $0,23 \mu\text{g}/\text{dm}^3$).

W wodach cenomańskich pobieranych na spływie ze składowiska (C-6 – oznaczonych tylko w 2006 r.) najczęściej oznaczono benzo(b,k)fluorantenu ($0,29 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), naftalenu ($0,12 \mu\text{g}/\text{dm}^3$), dibenzo(a,h)antracenu+indeno(1,2,3-cd)pirenu ($0,42 \mu\text{g}/\text{dm}^3$). Pozostałe związki WWA oznaczono na niskim poziomie (max przypadało dla fluorenu - $0,07 \mu\text{g}/\text{dm}^3$). Wartości zbliżone ($0,5 - 1,2 \mu\text{g}/\text{dm}^3$) do uzyskanych w niniejszych badaniach uzyskano w badaniach wód podziemnych pozostających pod wpływem składowiska odpadów komunalnych [5]. W procesach fermentacji beztlenowej ilość notowanych WWA jest zmienna i w znacznym stopniu zależy od czasu trwania procesu [10], a co za tym idzie notowane zawartości poszczególnych związków należących do grupy WWA powinny być coraz niższe w funkcji czasu. Wysokie wartości obliczonych stosunków ilościowych WWA ($0,5 - 0,93$), wskazują na ich antropogeniczne pochodzenie, a jako ich główne źródło można wskazać procesy spalania paliw stałych [4]. Jest to zjawisko powszechne na starych składowiskach, z uwagi na fakt deponowania tam również popiołów i żużli z palenisk domowych.

4. Wnioski

1. Sumy zawartości 16 WWA oznaczanych w wodach pierwszego poziomu wodonośnego na kierunku spływu, były wyższe w porównaniu do wód napływających na składowisko w całym okresie badawczym.
2. Oznaczone w 1997 roku wysokie stężenia WWA w wodach cenomańskich w porównaniu z wynikami analiz wykonanych w 2006 roku znacznie się obniżyły, co może wskazywać na degradację WWA 5 i 6 pierścieniowych do 2 i 3 pierścieniowych.
3. Oznaczone podwyższone zawartości niektórych WWA w wodach cenomańskich mogą świadczyć o istniejącym kontakcie hydraulicznym z wodami turońskimi zanieczyszczanymi przez przenikanie odcieków z czaszy składowiska.
4. W wodach piezometrycznych na badanym obszarze zanotowano wszystkie WWA z listy US-EPA za wyjątkiem benzo(ghi)perylenu, w w roku 1997 nie notowano także naftalenu, acenaftyleny oraz pary: dibenzo(ah)antracenu i indeno(123-cd)piren.

5. Podczas ostatnich badań stwierdzono, iż wody ujmowane spod czaszy składowiska z poziomu cenomańskiego charakteryzują się wyższą sumą WWA, niż wody turońskie.

Literatura

1. **Ake C.L., Wiles M.C., Huebner H.J., McDonald T.J., Cosgriff D., Richardson M.B., Donnelly K.C., Phillips T.D.:** *Porous organoclay composite for the sorption of polycyclic aromatic hydrocarbons and pentachlorophenol from groundwater.* Chemosphere 51, 835–844, 2003.
2. **Atanassova I., Brummer G.:** Polycyclic aromatic hydrocarbons of anthropogenic and biopedogenic origin in a colluviated hydromorphic soil of Western Europe, Geoderma 120, 27-34, 2004.
3. **Bojakowska I.:** *Charakterystyka wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych i ich występowanie w środowisku.* Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego 405: 5-28, 2003.
4. **Brandli R.C., Bucheli T.D., Kupper D., Furrer R., Stadelmann F.X. Tarradellas J.:** *Persistent organic pollutants in source-separated compost and its feedstock materials - a review for field study.* Journal of Environmental Quality 34, 3 735-760, 2005.
5. **Ciesielczuk T., Kusza G., Poluszyńska J.:** *Assessment of PAHs and the total content of organic matter in landfill leachate and groundwater.* Ecological Chemistry and Engineering, 13, 11, 1225-1230, 2006.
6. **Fatta D., Papadopulos A. and Loizidou M.:** *A study on the landfill leachate and its impact on the groundwater quality of the greater area.* Environ. Geochem. and Health., , 21, 175-190, 1999.
7. **Marttinen S.K., Kettunen R.H. and Rintala J.A.:** *Occurrence and removal of organic pollutants in sewage and landfill leachates.* The Sci. of the Tot. Environ., , 301, 1-12, 2003.
8. **Sibińska I., Sidelko R.:** *Migration of aromatic hydrocarbons in municipal waste landfill.* Ekol. Tech., IX (5), 19-31, 2003.
9. **Verdin A., Sahraoui A., Newsam R., Robinson G., Durand R.:** Polycyclic aromatic hydrocarbons storage by *Fusarium solani* in intracellular lipid vesicles. Environmental Pollution 133, 283-291, 2005.
10. **Włodarczyk-Makula M., Wiśniowska E., Janosz-Rajczyk M.:** *Zawartość kancerogennych WWA w wodach nadosadowych.* Chemia i Inżynieria Ekologiczna 10, 5, 2003.
11. **Yaquot A.I.A.F.:** *Assessment and analysis of industrial waste and sludge disposal at unlined landfill sites in arid climate.* Waste management. 23, 817-824, 2003.